

Romuttuvatko tarpeet, kun paineita paisutetaan?

Budjettifraseologiaa

Hallituksen budjettiesitystä koskevissa lausunnoissa ja lehtiartikkeleissa on nähtävissä muuan nykysuomen ilmiö, joka virkistyy ja kukoistaa erinomaisesti aina syksyisin, kun valtio ja kunnat laativat talousarvioitaan seuraavaksi vuodeksi. Tätä ilmiötä voisi nimittää eräänlaiseksi uuskonkretismiksi; sen leimallisimpia piirteitä nimittäin on, että sopivissa yhteyksissä otetaan käyttöön konkreettisia, toiminnallisia verbejä tai verbeistä johdettuja substantiiveja, sinänsä kelpo suomen sanoja, joiden avulla verhoetaan budjetissa esitetyjä asioita vaikeasti tavoitettavaan hämäämään. Otan tässä esiin muutamia uuskonkretismin suosikkeja, jotka tämän tästä esiintyvät ministerien huulilla ja budjetteja koskevissa kirjoituksissa.

Kun on kyse rahasta, on aina kyse joko *pienentämisestä, vähentämisestä, supistamisesta* tai *enentämisestä, lisäämisestä*. Kustannuksia voidaan pienentää, menoja vähentää, hintaa lisätä ja korkojen vähennysoikeutta supistaa. Mainitut verbit ovat asiakielen neutraaleja ilmauksia, merkitykseltään koruttomia sanoja, jotka yksiselitteisesti ilmaisevat tarkoituksensa. Yhtä koruton ei sen sijaan ole verbi *karsia*, jolla taloudellista kielenkäyttöä on viime aikoina pyritty elävöimään mutta joka onkin ruvennut etäyttämään lukijaa itse toimenpiteestä, vähentämisestä tai poistamisesta. Verbin hallitseva

merkitys on hyvin konkreettinen: 'hakata, leikata (useimmiten kuivia ja tukkipuissa joka tapauksessa tarpeettomia) oksia pois'. Tämä toimenpide on ymmärtääkseni hyvin positiivinen: otetaan pois sellaista, mitä ei tarvita. Tarpeetonta ei sen sijaan ole kaikki se (ja useinkaan ei juuri se), mitä budjetista poistetaan.

»Todella kovalla kädellä hallitus ei ole karsinut juuri mitään valtion budjetissa jo olleita määrärahoja.»

»Jo korkovähennysten karsimisen uhka vaikuttaa asuntomarkkinoihin haitallisesti.»

»Lautakunnat esittävät tavallisesti kunnan talousarvioon niin suuria summia, että niitä on karsittava.»

Kaikkiin lauseisiin sopii *vähentää* tai *pienentää*, ehkä joskus myös *poistaa*, jos kyseessä on jonkin määrärahan kokonaan pois ottaminen.

Jonkin verran abstraktimpia kuin *karsia* ovat budjettikielen suosimat *kaventaa* ja *kaventua*:

»Erityisesti [Ruotsissa] aiheutti närää arvonlisäveron alennuksen rahoitus. Tätä varten joudutaan tuloveroa keräämään miljardi kruunua enemmän ensi vuonna sekä kaventamaan eläkkeitä puolitoista miljardia kruunua.» Toisin sanoen: -- pienentämään eläkkeitä puolitoista miljardia kruunua.

»Epäröivän asenteen takana on pelko omien ansioiden kaventumisesta.» Eli: -- pienemisestä.

Oma osansa budjettikielen dramaattisuuden lisäämisessä on myös verbeillä *paisuttaa* ja *paisua*, jotka tuntuvat olevan suo-

siossa silloin, kun tavallinen eneneminen ei »riitä»:

»Myös Pekkala selitti, ettei menojen lisääminen budjetin eduskuntakäsittelyssä ole mahdollista, ellei sitten verotusta kiristetä tai paisuteta lainanottoa ”velkakierteeseen johtavalla tavalla”.» Voisi sanoa esim.: – tai oteta uutta lainaa, mikä johtaisi velkakierteeseen.

»Talousasiantuntijoiden mukaan Ruotsissa on nyt tyydyttävä alhaisempaan kulutustasoon, ja rahat sijoitettava investointeihin. Muuten jatkuvasti paisunutta vaihtotaseen vajetta ei saada aisoihin ja teollisuuden rakenteellisia vinoutumia ei pystytä korjaamaan riittävän nopeasti.»

Paisumisen tilalle sopisi tässä vaikka *suurentua*. Se antaisi mielestäni asiallisemman kuvan itse tapahtumasta, joka joskus tietenkin voi olla ennalta arvaamaton ja nopeakin, mutta ihmisestä riippumaton ei koskaan eikä siis myöskään mitään tahdotonta pullistumista.

Myös *romuttaa* on osoittautunut budjettilangiin sopivaksi sanaksi:

»Asunnonhankkijoiden kannalta on tietenkin olennaista, ettei heidän mahdollisuuksiaan selviytyä asuntoveloistaan romuteta yllättävillä leikkauksilla.»

Sinänsä romuttaminen sopii hyvin kuvaamaan asunnonhankkijan mustia näkyviä, mutta yksi näin konkreettinen verbi on liian yksin tässä hämärässä ympäristössä, ja siksi vaikutus ei ole toivottu. Sama yksinäisyys sanaa vaivaa seuraavassakin lauseessa:

»Vaatimusten valtiontaloudelliset vaikutukset taas olisivat suunnilleen samat kuin ne, mihin hallituksen budjettineuvotteluissa jo aikaisemmin oli päädytty, mutta jotka kepu romutti.»

Romuttaminen on tuonut mukanaan romahduksen. Ja ellei *romahda*, niin ainakin vähintään *rapautuu*:

»Onneksi hallitus ei hajonnut budjetin teon kiistoihin. Jos niin olisi käynyt, mikään tuskin estäisi talousarvion tasapainon perusteellista romahtamista eduskunnassa.»

»Oma inflatiovauhtimme on laantunut vain tuskastuttavan hitaasti — kilpailijat ovat onnistuneet meitä paremmin.

Kansainvälinen kilpailukykyimme onkin tänä vuonna hitaasti, mutta jatkuvasti rapautunut.»

Romahtaa ja *rapautua* ovat jälleen liian voimakkaita sanoja yhteyksiinsä. Asiallinen *heikentyä* sopinee rapautumisen tilalle. Tasapaino taas useimmiten *horjuu*; perusteellisella horjumisella tarkoitettaneen tasapainon menettämistä. Eri asia on, voidaanko puhua talousarvion tasapainon menettämisestä.

Kaikki mainitut verbit — *karsia*, *kaventaa*, *kaventua*, *paisuttaa*, *paisua*, *romuttaa*, *romahtaa* ja *rapautua* — ovat täysin moitteetonta suomea ja silloin tällöin käytettyinä piristävät tekstiä. Viime aikoina ne kuitenkin ovat liikaa tunkeutuneet alussa mainitsemieni asiallisten synonyymiensä tilalle ja ovat siten liian kärkkäästi avustamassa taloudellisen kielenkäytön hämärtymistä. Siksi niitä soisi suosittavan vähän vähemmän.

Leikata ja *leikkaus* ovat sanoja, joilla vielä parikymmentä vuotta sitten, Nykysuomen sanakirjan ilmestymisen aikoihin, oli varsin konkreettinen merkitys. Abstrakteimmillaan verbi on ollut silloin, kun on puhuttu siipien leikkaamisesta tai puheen katkeamisesta kuin leikaten. Budjetintekijät ja -selittäjät ovat löytäneet sanan ja ottaneet sen sangen hanakasti käyttöönsä:

»Budjetin teon kylkiäisenä syntyneet puheet lainaetujen leikkaamisesta säikäyttivät asuntomarkkinat.»

»Pääministeri Koivisto on asettunut varovasti kannattamaan leikkauksia asuntolainojen verohelpotuksiin.»

Jostain syystä *vähentäminen* tai *supistaminen* eivät ole kelvanneet kirjoittajalle. Joskus voidaan konkreettistaa vieläkin tehokkaammin:

»Leikkurin esiin ottaminen budjetin yhteydessä säikäytti velalliset; syntyi pelko, että leikkaukset tulevat voimaan kukaties heti.»

Yllättäen konkreettinen tekeekin lopputuloksen abstraktiksi: leikkuri tulee tekijäksi, pääsylliseksi, eivät sen takana olevat koneenkäyttäjät. *Leikata* sopii oikein hyvin hämärtämään vähentämistä: verbi ja sen johdokset antavat kuvan ankarista mutta epämääräisistä ja lähes itsestään liikkuvista

Kielemme käytäntö

saksista, jotka peruuttamattomasti muuttavat alkuperäisiä esityksiä »kohtuullisemmiksi».

Vähentää-verbiä syrjitään leikkaamisen hyväksi usein silloinkin, kun rinnalla on *korottaa* tai *lisätä*:

»Linjaeroja kiistoissa kuvastavat pääministeri Mauno Koiviston halu leikata asuntolainojen korkojen vähennysoikeutta ja ulkoministeri Paavo Väyrysen esitys korottaa liikevaihtoveroa 0,6 prosentilla.»

»Päiväluottokorkoa on nostettu ja pankkien keskuspankkikiintiötä on leikattu noin viidenneksellä.»

Leikkaamisen suosiminen ei ole mikään suomalainen ilmiö. Ruotsissa viljellään vastaavissa yhteyksissä verbiä *nedskära* 'pienentää, vähentää, supistaa', englannissa verbiä *cut* id. tai sen läheisiä synonyymejä. Yhä vaikeampaa onkin puhua ns. muotisanoista puhumatta samalla myös siitä, että niillä jos millä on selvät tarkoituserät. Samansukuinen talouselämä synnyttää samanhenkisen termistön. Siksi on helppo ymmärtää, miksi Suomen läntisten kauppakomppanien kielet englanti ja ruotsi niin kerkeästi ovat työntämässä sanastoaan suomen budjettikeskusteluihin. Hämärtämisen tarve näillä kielialueilla on vähintäänkin yhtä suuri kuin nyky-Suomessa.

Pari epämääräisyyttä lisäävää verbaal substantiivina on tässä yhteydessä vielä syytä ottaa esiin. Niin budjettia koskevien lausuntojen kuin muidenkin talouselämää ja -politiikkaa koskevien kirjoitusten lempisanoja ovat *paine* (vrt. esim. A. H., Vir. 1975 s. 465—466) ja *tarve*.

»Suomessa ei ainakaan sunnuntai-iltana uskottu Ruotsin kruunun mahdollisen devalvaation aiheuttavan painetta markan ulkoisen arvon muuttamiseen.» Selvemmin: - - ei uskottu, että Ruotsin kruunun mahdollisen devalvaation vuoksi markan ulkoista arvoa pitäisi muuttaa.

Jos halutaan puhua siitä, kuka painetta aiheuttaa, niin mainitaan sitten ääneen saha-teollisuus ja rakennetaan lause aivan toisin. Painetta ei tarvita silloinkaan.

»Helsingin seudun päättäjät ovat onneksi perillä veronkorotusten poliittisista riskeistä, ja veroäyrin hintaan kohdistuvat paineet

torjuttaneen.» Yksiselitteisemmin: - - veroäyrin hintaa ei nyt korotettane.

Paineen sisältävät esimerkit osoittavat yleensä sen, miten budjetin laatiminen, joka on valitsemiemme edustajien velvollisuus, on tehty merkilliseksi sotakentäksi, jossa yleensä »maltillisimmat» (sekin yksi budjettislangin sana) esiintyvät voittajina raskaan taistelun jälkeen. Lukijan ei tarvitse hyväksyä tällaista velvollisuuksien kanssa tärkeilyä. Asiat voidaan ilmaista vaatimattomammin niin budjettia tehtäessä kuin muuallakin:

»Raakaöljyn hintaan on kohdistunut ja kohdistuu silti korotuspaine USA:n dollarin jatkuvan kallistumisen vuoksi.» Siis: Raakaöljyn hinta uhkaa kallistua, koska USA:n dollari jatkuvasti kallistuu. — Ei sen kummempaa.

Tarve-sanalla on NS:n mukaan (ks. NS *tarve* I. l. a) päämerkitys 'tila, että jku tai jk tarvitsee, kaipaa jtk, ei tule toimeen (tai tulee huonosti toimeen) ilman jtk; tila tai seikka, joka ilmenee halutun, toivotun tms. puutteena, jota pyritään poistamaan; sellaisen tunto'. Kenen tunnoista tai tiloista seuraavissa esimerkeissä on kyse, ei kirjoituksesta selviä; useimmiten ei koko *tarvetta* tarvita:

»Tulotarpeen tyydyttämiseksi on jouduttu korottamaan valtion perimiä maksuja ja jossakin määrin myös veroja niin, että se osaltaan vaikeuttaa inflaation hillitsemistä.» Eli: Tarpeellisten tulojen saamiseksi on jouduttu - -.

»Vain harvoilla kunnilla on ollut pakottavaa tarvetta veroäyrin nostamiseen.» Toisin sanoen: Vain harvojen kuntien on ollut pakko nostaa veroäyriään.

»Nyt näyttää siltä, että verorahojen rajallisuus on jäänyt ottamatta huomioon. Saneeraustarpeeseen on jouduttu, vieläpä kohtuuttoman epämiellyttävässä muodossa.» Luultavasti tarkoitus on sanoa: On jouduttu vähentämään sellaisia menoja, joita ei missään tapauksessa pitäisi vähentää.

»Todellista veroäyrin korotustarvetta ei ole, jos talousarviot laaditaan taitavasti.» Eli: Veroja ei tarvitse korottaa yhtään - -.

Kaikki *tarpeet* ovat hyvin korvattavissa muilla sanoilla, eikä asia tule yhtään epä-

selvemmäksi. On tosin myönnettävä, että tämäntapaiset kosmeettiset korjaukset eivät paljonselvennä asiaa, koska ympäristö, koko teksti on tyyppillistä ei mitään -kieltä, jossa puhe on puitteista eikä asiasta.

Budjettislangin sanasto kytkeytyy merkillisellä tavalla yhteen: sanoilla on yhteinen tavoite, jonka ilmeisin piirre on estää tavalisten vaatimattomien sanojen ja ilmausten käyttö talousarvioista puhuttaessa. Eivätkä nämä esille ottamani sanat tietenkään ole ainoita, joilla annetaan se kuva, että talouselämä ja -politiikka on henkimaailman asia, jossa epämääräiset voimat myllertävät keskenään ja ihmisparat vain aavistelevat näiden voimien tarpeita erilaisissa selittämättömissä paineissa. Ei hämäryys rajoitu näiden sanojen ympäristöihin, mutta varma merkki hämäryydestä ne kyllä ovat.

Lukija saattaa kysyä, miksi kaipaen suora- viivaista, väritöntä esitystapaa, miksei kirjoittaja saa etsiä uusia sanoja, liioitteleviakin ilmauksia. Saa, kyllä saa minunkin puolestani. Tuoreutta tämän hämäräkielisen kuplan räjäyttämiseksi tosiaan tarvitaan. Mutta nähdäkseni vivahteikkuutta budjetinkin käsittelyyn saadaan erinomaisesti siitä ja vain siitä, että puhutaan itse asioista. Kirjoitetaan siitä, mitä todella on tekeillä ja miksi. Yksityisiä sanoja konkreettistamalla ei asia selkene.

PIRKKO NUOLIJÄRVI

N

N